

Daniel P. Grau, *El dit sobre el mapa. Joan Fuster i la descripció del territori*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2017, 409 p., ISBN: 978-84-9134-003-4.

El llibre que comentem és fruit segurament d'una tesi doctoral, fet que es palesa amb la feixuguesa a estones de la lectura i de la poca independència discursiva de l'obra que analitza i comenta. L'estudi està organitzat en quatre apartats. El primer tracta sobre el discurs fusterià lligat a la concepció de la guia com una eina de descoberta turística. S'hi planteja com a tema prou central les coincidències d'*El País Valenciano* amb *Nosaltres, els valencians*. I també hi afegiríem amb *Qüestió de noms*, tots tres llibres publicats el 1962. Al llarg de tot l'estudi les citacions remittents a un o altre són sovintejades.

El segon apartat tracta de la col·lecció «Guías de España» i de com s'hi incardina la guia de Fuster. De fet, fou una col·lecció pensada per explicar España en la seva *unidad* i diversitat ben entesa. El primer títol apareix el 1943 i el darrer, el 1977, és a dir, que recorre tot el període franquista. Un total de setze guies que tenen molt poc de turístiques i sí d'antropològiques i culturals. En la llista de col·laboradors hi havia noms tan consolidats com Pío Baroja, José María Pemán i Gaspar Gómez de la Serna de l'àmbit castellà, o Josep Pla i Carles Soldevila del català. No hem d'oblidar el model que Josep Pla havia fornit en la mateixa col·lecció en què s'edita la guia de Fuster, amb títols dedicats a la Costa Brava, les Illes i Catalunya. Li donà, amb el de les Illes, el to esmerçat a demostrar-ne la catalanitat, històrica, lingüística i antropològica de la qual Fuster s'esforçarà a remarcar els trets al País Valencià. Un aspecte els acosta: la humanització del paisatge, i un altre els allunya: la utilització de l'adjectiu com a marca discursiva. La prosa fusteriana el fa servir molt menys assíduament que Pla, però quan se'n serveix li treu el màxim de rendiment, sobretot com a verbalització d'intencions iròniques. Un exemple d'aquest tret el trobem quan tracta de la intercessió de Sant Jordi de Capadòcia en la presa del Puig: «En el lloc on sant Jordi va prodigar les seves celestials espasades s'erigí una ermita commemorativa.»

I és tot just començar on fa una de les grans síntesis del llibre: «Entre Elx amb les seves palmeres arriscades, Morella, gòtica i adusta, i la Sueca de l'arrossar humit, posem per cas, sembla que a penes hi ha res en comú, ni en l'estampa ni en l'estil de vida. Parlen, certament, la mateixa llengua —ací l'anomenem valenciana—, i per aquesta arrel s'agermanen i s'identifiquen. El contrast ja ni tan sols té aquest atenuant, quan es tracta d'una Oriola gairebé *murciana*, d'un Sogorb gairebé *aragonès*, d'una Aiora gairebé *castellana*.»

El tercer apartat és el més extens perquè es dedica a analitzar amb un to volgudament assagístic el contingut d'*El País Valencià*. Va d'aspectes més bàsics, tant de l'estil més o menys assagístic com dels paratextos lingüístics fins als gràfics, perquè no hem d'oblidar que les fotografies i els mapes eren una peça essencial en la constitució discursiva del volum.

Ara bé, la part més extensa, Grau la dedica a l'anàlisi de com Fuster s'acara a la descoberta del país. De fet, l'autèntic pròleg que el llibre no tenia el trobarem deu anys després a *Viatge pel País Valencià*. Entre la redacció d'un i la reelaboració i complementació de l'altre Fuster basteix un discurs teòric que no va voler o no l'interessà fer el 1962.

Tanmateix, l'organització del discurs parteix de la terra en l'estat més primari i geogràfic fins arribar a la riquesa del país en general i de les seves parts en particular, passant per la història, la gent i la vida.

Després segueixen els itineraris, que divideix en tres grans zones: el centre del país, els viatges cap al nord i l'oest i, finalment, cap al sud.

Un dels trets que definiran aquesta descoberta del país no és només que, a Fuster, a diferència de Pla, no li interessarà ni el mar ni la costa, i si tracta de l'aigua serà de la dels reges de l'Horta i de rebot de la representada per Sorolla en les seves pintures o el paper determinat que l'aigua té en la narrativa de tema valencià de Blasco Ibáñez. De fet, Blasco serà, com remarca l'autor de l'estudi, el gran referent literari de Fuster en les analogies que farà amb el paisatge, juntament amb Azorín i Gabriel Miró.

Pel que fa als llocs, serà molt selectiu a l'hora de triar densitats expositives. Així el trobem superficial quan parla de Xixona, però, en canvi, s'entusiasma i prefereix Alcoi per la seva catalanitat i la seva empenta industrial. Passa per alt el Racó d'Ademús, tot i que s'interessa per la castellanitzada Requena. Alhora, molt més que Pla, tendeix al sedentarisme i, doncs, davant la possibilitat de pujar al Penyagolosa en desisteix, tot i que en recomana la vista que del cim estant s'albira de tot el país. Dona poca atenció a Castelló de la Plana i a Alacant la posa com a exemple perfecte de capital de província espanyola.

A voltes fa autèntiques síntesis interpretatives, com ara la literària, en concret de l'Horta, valorant Blasco i Llorente. Ara, al llarg de l'obra qui queda com la figura

més gran que literàriament ha donat el país és Azorín. De fet, es permet la llicència de denominar les terres de Vinalopó com «dominio de Azorín». I, fins i tot, li manlleua i el pren com a referent en la conceptualització de Països Catalans, ni que sigui a partir dels tòpics de l'ametller i de la llum: «Los almendros crecen en Cataluña, en Valencia, en Alicante y en Mallorca [...] en ninguna parte de España hay almendros bañados como éstos por una luz tan viva.» I encara un xic més enllà: «Cataluña es Valencia, y es Alicante y es Mallorca.» I acaba: «Cataluña, Valencia, Mallorca, Alicante: quien lleva innata la visión de vuestra luz en la retina, no os podrá olvidar jamás.»

És a la introducció general d'aquest apartat que hi trobem l'estil més depuradament assagístic de Fuster i que connectaria plenament amb el to i la finalitat discursiva dels altres dos títols ja citats. Així, Grau destaca que «Amb quatre ratlles Fuster no sols resumeix aquest apartat i ens presenta unes conclusions que ens faran, sense dubte, reflexionar, sinó que ens ofereix una visió general de l'evolució del país i, sobretot, de les ciutats més importants. Tot plegat es pot qualificar com a extremadament brillant.» De fet, com també remarca l'autor de l'estudi, una característica del discurs fusteria és que les línies argumentatives dels diferents apartats no sempre tenen una continuïtat, però això que podria semblar negatiu és un altre dels atractius de la seva prosa. És fragmentària, confereix visions calidoscòpiques i individualitzades d'un país amb una geomorfologia prou diversa i contrastiva.

El quart apartat està dedicat a les estratègies de recontextualització, és a dir, de quins canvis i incorporacions introdueix en el text a partir de la traducció del volum de 1962 i els materials complementaris que hi afegeix al final de *Viatge pel País Valencià* (1971). Primer es tracta d'una anàlisi dels canvis introduïts en la traducció d'*El País Valenciano*. Grau fa comparacions de fragments que expliciten les modificacions que s'hi produeixen, especialment en les citacions. Pel que fa a la incorporació de nous materials, primer, unes noves excursions, que introdueix com a tres capítols: «Gents passades per aigua», set articles publicats a *La Vanguardia*; «Una excepció: Alcoià», que reforça per si calia la predilecció que Fuster sentia per la capital de l'Alcoià, amb una valoració a més, prou significativa, de l'obra de Joan Gil-Albert, i «Notícies del sud», cinc articles publicats a *Téle-Estel* i el *Correo Catalán*, que tracten d'aspectes més d'anàlisi econòmica connectats amb el seu llibre *Anem fent*, de títol ben emblemàtic.

Segueixen tres monografies, sota l'epígraf d'«Homes més o menys importants» dedicades a Paco Peris Mencheta, a Blasco Ibáñez i una memòria més completa de Martínez Ruiz. Finalment, a «Hi ha més catalans», l'apartat més breu dels tres afegits al volum, tracta del text escrit per al fascicle 63 de *Dolça Catalunya* (1970), que és sens dubte el més programàtic i del més càrrega d'anàlisi històrica.

A més a més, s'hi fa una valoració de tres altres aportacions de Fuster a la descoberta del país: *Alicante y la Costa Blanca* (1965), *L'Albufera de València* (1970) i *Esta*

es mi tierra: El País Valenciano de Joan Fuster, aquest darrer és un documental emès el 1983 per TVE de la sèrie «Esta es mi tierra» que Grau troba molt interessant, opinió que compartim perquè hi veiem un Fuster interactuant amb amics i altres intel·lectuals valencians. Hi trobem a faltar *Veure el País Valencià* (1983) amb les fotografies de Raimon Camprubí, amb percepcions prou diferents de la realitat paisatgística geogràfica i humana del país.

Vist en la perspectiva dels anys, aquell encàrrec d'*El País Valenciano* i els seus paral·lels (*Nosaltres, els valencians* i *Qüestió de noms*) van ser uns títols fundacionals d'una nova manera d'entendre el país més enllà de la submissió a la idea provinciana d'Espanya. Tot plegat, va crear un profund trasbals alimentat per la dreta més xenòfoba que ha dominat la política del país durant dècades. Però sense l'investida «ideològica» de Fuster tot hauria anat prenent un estat d'adducció irremissiblement definitiu. El país ha canviat, com no podia ser d'una altra manera, i de la llavor d'aquella llunyana guia han sortit dues obres de gran envergadura: *Viatge pel meu país* (2012), de Joan Garí, amb esplèndides fotografies de Joan Antoni Vicent, arran del cinquantè aniversari de la publicació fusteriana, i els dos volums de *Nou viatge pel País Valencià* (2017), de Nèstor Novell i Josep Sorribes. Anem fent.

LLORENÇ SOLDEVILA I BALART
Universitat de Vic / Universitat Central de Catalunya
llorenc.soldevila@uvic.cat
ORCID 0000-0002-4544-5535